

Hvor bodde håloygen Ottar?

Av J. Qvigstad.

Den beretning som håloygen Ottar gav kong Alfred den store av England (død 901) om sin reise til Bjarmeland og som kongen optok i sin angelsaksiske oversættelse av Orosius, er av sådan betydning for kjendskapet til forholdene hernord for 1000 år siden, at den gjentagne gange er blit oversat og ledsaget av forklaringer. I det norske geografiske selskaps årbok V (Kristiania 1894) har professor G. Storm i et foredrag om opdagelsen af Nordkap" og veien til „det hvide hav" (s. 91 -106) behandlet Ottars reise. Han antar at Ottar bodde søndenfor Malangen på en gård ved Gisund.

„Ottar", heter det, berettet sin herre kong Alfred at han bodde nordligst av alle nordmænd. Hansa at han bodde på nordkanten av landet ved Vesterhavet; men landet strakte sig meget langt nordefter derfra og var ganske øde, med undtagelse av at finnerne hist og her stykkemellem holdt tit for at jage om vinteren og fiske i havet om sommeren". - Ottar sa at det landskap han bodde i, het Hålogaland og at han der var en av hovdingerne, tit hvem finnerne betalte skata Han hadde ikke mer end 20 kjør, 20 får og 20 svin, og det litet han pleiet, pleiet han med hester.

Professor O. A. Johnsen bemerker i „Finmarkens politiske historie" (s.7. jfr. 4 f) at oldtidslevningerne viser at den faste norske bebyggelse på Ottars tid; for så vidt kystdistrikterne angår, strakt sig til Vannøy i Karlsøy prestegjeld og måske endnu længere nord, og at det kunde være nogen grund til at forlægge Ottars hjemsted længer nord end til Lenvik.

-19-

Da den norske bebyggelse i Troms fylke på den tid ikke nådde ind i fjordene på fastlandet og en så stor gård som Ottars ikke kan ha ligget på yttersiden av øerne ute mot havet, må Ottars gård ha ligget ved seilleden. I matrikelen av 1723 har man opgave over gårdenes kreaturhold. Av de gårde, som i 1723 hadde stort kreaturhold, nævnes i lensregnskapet for 1567

		Hester	Kjør	Får	Gjeter ¹⁾
i Lenvik:	Kårvik.	1	12	16	18
	Lenvik	2	9	18	12
	Gibostad	2	8	10	8
	Vang	1	10	12	12
i Hillesøy:	Greipstad	2	14	16	14
	Tussøy	1	8	17	7
i Tromsøysund:	Tromsø prestegård	2	24	24	12
	Ramfjord	3	16	16	8
	Tisnes	2	13	20	10
	Håkøy	2	9	12	6
	Balsnes	2	8	14	10
	Bentsjord	1	11	20	10
	Bakkejord	4	18	30	18
	Mjelle (Sør- og Nord Mjelle.)	4	23	29	19
i Helgøy:	Vannereidet	2	14	17	7
	Ytter Hammer	1	10	11	7
	Helgøy	1	10	16	8
i Karlsøy:	Vannstuen	1	12	10	8
	Kvitnes	1	10	12	6
	Sletnes	1	13	20	10

Tromsø prestegård hadde etter reformatsen av 1589 16 melkekjør; men i Troms prestegjeld gaves i 1589 ingen korntiende og på Troms prestegård avledes ikke korn.

Da Ottar dyrket litt korn („det litet han pløiet, pløiet han med hester"), kan hans bosted neppe ha ligget lenger nord end Tromsø, om man end for kreaturholdets skyld kunde tenke på en gård på Vannøy eller Helgøy.

1) 1723.

Da Ottar drog hjemmefra, reiste han nordover langs landet: han hadde hele veien det øde land på styrbord og den vide sjø (det åpne hav) på bakbord, i tre dage. Da var han så langt nord som hvaljægerne farer lengst (efter Nansen, Nord i Tåkeheimen, s. 131, anm. 3: ved Loppen). Derpå for han fremdeles mot nord så langt som han kunde seile i andre tre dage. Her

bøiet landet ret mot øst etter havet gikk ind i landet (dvs. dannet en havbugt): han visste ikke hvilket¹). Men han visste at han der bidde på vestlig eller litt nordlig vind, og seilte derfra øst med landet så langt som han kunde seile i fire dage. Da måtte han der bie på riktig nordenvind, fordi landet bøiet der like mol syd etter havet gikk ind i landet;²) han visste ikke hvilket. Da seilet han derfra like mot syd langs land, så langt som han kunde seile i fem dage. Da lå der en stor å oppe i landet³). Han hadde ikke før truffet bebygget land, siden han for fra sit eget hjem; men hele tiden hadde han på styrbord hat øde land (undtagen at der fandtes fiskere, fuglefangere og jægere, og de var alle finner, og på bakbord hadde han alltid hat vid sjø (det åpne hav).

Hvis G. Storms antagelse, at Ottar etter 6 dages seilads var kommet til Nordkap, er riktig, er det påfaldende at han fra sit hjemsted, enten dette har ligget ved Gisund eller nordligere, har brukt så lang tid for at tilbagelægge en strækning av 40 - 50 geografiske mil, mens han kun har brukt 4 dage fra Nordkap til Sviatoi Nos, en avstand av 85 geografiske mil.⁴)

En fembøring kan med god, stødig vind seile fra Tromsø til Vardø (75 geogr. mil) på 2 døgn og fra Tromsø

- 1) Efter G. Storm og Nansen var Ottar her kommet til Nordkap.
- 2) Efter G. Storm og Nansen var Ottar da kommet til Sviatoi Nos ved indløpet til Hvitehavet.
- 3) Efter G. Storm seilet Ottar om Kolahalvoen og langs dennes sydside ind i Kandalaksbugten til en elv på denne bugts nordside.
- 4) G. Storm anfører efter en opgave fra det 16de århundrede avstanden fra Nordkap til Sviatoi Nos med 60 mil - Efter „Sailing Directions for the White Sea" (London 1896) s. 25 er avstanden fra Nordkap til Sviatoi Nos 310 nautiske mil å 1,855 km. eller 85 geografiske mil.

-21-

til Hammerfest (30 geogr. mil) på 20 timer eller mindre.

I gammelnorsk tid regnes med en gjenemsnittsfart av 1,6 geogr. mil i timen (Hj. Falk. Altnordisches Seewesen, s. 17). G. Storm skriver at når Ottar har behøvet 6 dage for at nå fra Malangen til Nordkap, forklarer det sig av "at han her har seilet indenskjærs mellem øerne, hvor endnu den sedvanlige seilled går; han vilde jo undersøke, om landet var beboet, og måtte altså passere den indre side av ørækken. Fra Magerøen av ophører øerne, og på viderefarten avbrydes de høie kyster kun ved de sydgående fjorde; Jetfor har seiladsen med god vind været tettere". Men efter Ottars eget utsagn kan han ikke ha fulgt den indre led så langt: „han hadde hele tiden på bakbord alltid hat vid sjø." Og da han var kommet over LoppHAVET, må Sørøy-

sund ha fortonet sig for ham som en fjord der gik inn i landet. Hvis han ikke på forhånd av hvalfangere var underrettet om situationen, må han ha styret utenom Sørøy.

Jeg antar at Ottar har seilet fra sit hjemsted mellom Malangen og Tromsø med god vind og har fulgt den indre led mellom øerne og fastlandet til Fugløyssund; derfra har han sat tilhavs over Lopphavet mot Sørvær og har seilet utenfor Sørøy, Ingøy og Hjelmøy mot Nordkap. Da var han etter 3. dages seilads kommet til yttergrænsen for hvalfangernes færd. Hvalfangst foregik vel dengang ikke alene i det nordlige av Troms fylte, hvor navnene på de 2 øer Kvaløy minder om hvalfangst, men også utenfor Vestfinmarkens kyst, hvor der i første halvdel av det 18de og i slutten av det 19de århundrede blev drevet hvalfangst, især på strækningen fra Sørøy til Magerøy (Helland, Finmarkens amt I, s. 669. 677.)

Ottar har da, fra han forlot Fugløyssund, den hele tid hat rum sjø på bakbord og øde land på styrbord. På yttersiden av øerne har han hat god strøm. Flodstrømmen går her i 9 timer mot NO og er sterkest i juni og juli; faldstrømmen (ebbestrømmen) går i 3 1/2 time mot SV (Sailing directions, s. 17.) De følgende tre dage seilte Ottar fra Nordkap til høiden av Vardø, en strækning av ca. 32 geogr. mil. Når han siger at han seilet mot nord, uagtet det egentlig var østover,

-22-

stemmer dette med den uttryksmåte man endnu bruker: at reise *nordover* til steder i Østfinnmarken, f. eks. Vardø, og som synes at ha været brukt også i gammelnorsk tid. I beretningen om Tore Hunds Bjarmelandsfærd (Heimskringla, Olav den helliges saga, k. 133) kaldes Geirsvær (Gjesvær) det første bryggeleie når man farer *nordenfra* (dvs. østenfra) Ottar bruker senere, da han forlæller om sin seilads fra Sviatoi Nos langs Kolahalvøens øst- og sydkyst det unøiagtige uttryk, at seilte like mot syd langs land, uagtet den sidste del av seiladsen gik mot vest.

Ottars beretning om at landet, etterat han hadde seilet i 6 dage, bøiet ret mot øst eller havet gik ind i landet, kan passe både på østsiden av Nordkap, hvorfra man kan se over Porsanger fjorden til Sværholt og videre til Nordkyn, og på situationen ved Vardø, hvor man kan se over Varangerfjordens munding til Vaidaguba på Fiskerhalvøens spids.

Fra høiden av Vardø til Bøiden av Sviatoi Nos er avstanden ca. 211 nautiske mil eller ca. 53 geogr. mil (Sailing directions, s. 36.) At Ottar ved Vardø måtte *bie* på gunstig vind, mens han tidligere synes at ha hat medbør den hele vei, er rimelig. For kysten fra Vardø til henimot Fiskerhalvøen utmerker sig ved de om sommeren

herskende østlige vinde, som er så stadige, at man næsten kunde kalde dem passater
(Den norske lods VIII, s. 199).